

вання громадянського суспільства, виводячи на перший план забезпечення суспільних інтересів.

Список використаних джерел

1. World investment report 2012: Towards a New Generation of Investment Policies // United Nation. – New York and Geneva. – 236 p.
2. World investment report 2013: Global Value Chains: Investment and Trade for Development // United Nation. – Geneva. – 264 p.

3. Private Participation in Infrastructure Database. – [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://ppi.worldbank.org/index.aspx>

4. Закон України «Про державно-приватне партнерство». – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.

5. Public-Private Partnerships: When and How. / Engel, E., Fischer R., Galetovic A. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://cowles.econ.yale.edu/~engel/pubs/efg_public-private.pdf

УДК 330.101.54

М.В. ЛЕЙФУРА,
аспірант, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

Тіньова зайнятість у контексті інноваційного розвитку підприємств в Україні

У статті досліджено таке явище, як тіньова зайнятість, її стан та динаміка в Україні. Проаналізовано взаємозв'язок між інноваційним розвитком підприємства та тіньовою зайнятістю. Наведені основні причини тіньової зайнятості та запропоновані шляхи її обмеження.

Ключові слова: тіньова зайнятість, інноваційний розвиток, детінізація ринку праці.

В статье исследовано такое явление, как теневая занятость, ее состояние и динамика в Украине. Проанализирована взаимосвязь между инновационным развитием предприятия и теневой занятостью. Приведены основные причины теневой занятости и предложены пути ее преодоления.

Ключевые слова: теневая занятость, инновационное развитие, детенизация рынка труда.

The paper considers shadow employment, its status and dynamics in Ukraine. Analyzed is the relationship between innovative enterprises development and shadow employment. The primary reasons for shadow employment and the ways of limiting them are shown.

Keywords: shadow employment, innovation development, labor market de-shadowing.

Постановка проблеми. В сучасних умовах одним з ключових аспектів економічного зростання є розвиток інноваційної діяльності, що розглядається як вирішальний чинник формування національної конкурентоспроможності.

Водночас спостерігається поширення тінізації економіки в Україні, що зумовлює макроекономічні диспропорції та структурні деформації суспільно-економічного розвитку і призводить до різкого зниження ефективності державної економічної політики в цілому та негативно впливає на інноваційно-інвестиційні процеси на рівні підприємств.

Тіньова економіка притаманна всім країнам світу незалежно від моделі та рівня їхнього соціально-економічного розвитку. Особливої актуальності дана проблема набуває для України, де впродовж багатьох років існує високий рівень тінізації національної економіки. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України в 2011 році рівень тіньової економіки становив 34%, а за оцінками провідного міжнародного експерта Ф. Шнайдерра, за аналогічний період даний досягає навіть більшого рівня – 44,1% [2, 4]. За своєю природою це явище багатогранне, що містить об'єктивний характер і впливає на всі аспекти соціально-економічної діяльності, зокрема і на тіньову зайнятість.

Високий рівень оподаткування легального бізнесу та складна система його адміністрування, вимушена неповна зайнятість, безробіття, низькі стандарти оплати праці та неефективність соціально-економічних інститутів, усе це призвело до відпливу частини населення з офіційного сектору економіки та збільшення тіньової зайнятості.

Існування тіньового ринку праці суттєво впливає на скорочення у структурі доходів бюджету, особливо в частині податкових надходжень, що, своєю чергою, являють собою суттєву перешкоду на шляху до забезпечення сталого розвитку економіки країни. Тому розробка напрямів нівелювання негативного впливу тіньового сектору є стратегічним завданням, що передбачає створення сприятливих умов для легальної економічної діяльності суб'єктів господарювання, оскільки добробут будь-якої країни перш за все залежить від матеріального становища її населення.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблеми тінізації економіки досліджували такі відомі зарубіжні учені, як Г. Абадінські, Дж. Арвай, Д. Блейдс, П. Глодек, П. Гутман, Б. Даллаго, Е. Де Сото, Л. Ебергард, Б. Кірчоф, П. Мау-

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

ро, С. Роз–Аккерман, С. Роттенберг, Е. Ставац, В. Танзі, У. Тіссен, Е. Фейге, К. Харт, Ф. Шнайдер та ін.

Своє відображення проблематика зайнятості знайшла і у наукових працях вітчизняних науковців, серед яких, зокрема: В. Базилевич, О. Барановський, В. Бородюк, А. Базиліук, З. Варналій, А. Гальчинський, В. Геєць, П. Єщенко, Я. Жаліло, В. Засанський, Т. Ковальчук, Л. Лазебник, А. Маслов, І. Мазур, В. Мандибуря, О. Осецький, О. Пасхавер, В. Попович, О. Турчинов, Т. Тишук, Ю. Харазішвілі, О. Черняк, А. Чухно та ін.

Метою статті з огляду на це є науково–практичний аналіз поточного рівня тіньової зайнятості в Україні, виявлення залежності між інноваційним розвитком підприємства та рівнем зайнятості, надання рекомендацій щодо шляхів обмеження тіньової зайнятості.

Виклад основного матеріалу. За підрахунками Міжнародної організації праці (МОП), рівень тіньової зайнятості в Україні за 2011 рік становить близько 9% [3]. (Для порівняння: аналогічний показник в Росії становить 19,5% згідно зі статистичними показниками федеральної статистичної служби Росії [6].) Відносно низький рівень тіньової зайнятості, за даними МОП, в Україні можна пояснити специфікою вітчизняного ринку праці, а саме наявністю комбінованих форм оплати праці, які передбачають часткову виплату заробітної плати «в конвертах», що не було враховано при розрахунках.

Проте, за розрахунками моделі Ю. Харазішвілі, в 2011 році частка тіньової зайнятості в Україні становила 20,5% від загальної зайнятості, або 4,14 млн. осіб [5]. Суть запропонованого методу полягає в тому, що в економіці існує оптимальне співвідношення між коефіцієнтами еластичності макрфакторів виробничої функції (працею та капіталом), відхилення від цього співвідношення визначає обсяги тіньової економіки. Основним елементом виступає виробнича функція Кобба – Дугласа з нейтральним за Гіксом технічним прогресом, постійністю віддачі від масштабу та з наступними параметрами: врахування реальної заробітної плати,

приведення до еквіваленту найманих працівників, чисельність іншої категорії зайнятих.

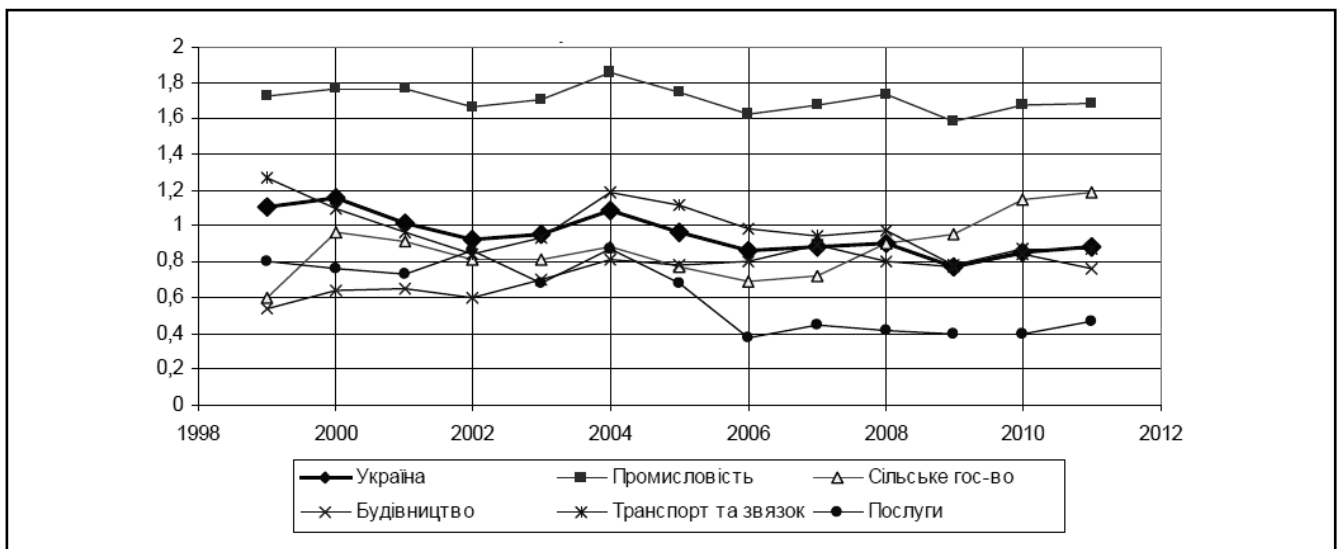
Застосування даного методу обчислення дає можливість розрахувати обсяги тіньової заробітної плати як в цілому по Україні, так і за видами економічної діяльності (рис. 1).

Тренд співвідношення офіційної та тіньової оплати праці є спадним, що, безумовно, можна виокремити як позитивну тенденцію. Згідно з наведеними даними найкраща ситуація у сфері послуг: офіційна заробітна плата перевищує тіньову більш ніж удвічі; найгірша – в промисловості та сільському господарстві.

Тіньова зайнятість за обсягами в Україні протягом останнього десятиріччя коливалася в межах 4–5 млн. осіб, а на кінець 2011 року становила 4,14 млн. осіб. Якщо розглянути показник серед найманих працівників за аналогічний період – 2,6 млн. осіб, можна помітити істотну різницю в загальних обсягах тіньової зайнятості (рис. 2). Це пояснюється тим, що значна кількість найманих працівників, оформлених офіційно на мінімальну ставку, отримують основну частину своєї зарплати «в конвертах». Більше всього тіньова зайнятість присутня у сфері послуг та промисловості, менше дане явище представлено в галузі будівництва та транспорту.

Аналіз факторів щодо тіньової зайнятості у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) з перехідними економіками. Відповідно, протягом останніх десятиліть проводяться політичні заходи щодо боротьби з ухиленням від сплати податків, тіньовою економікою та неформальною зайнятістю. Специфікою країн ОЕСР займається провідний світовий вчений Ф. Шнайдер, який у ряді емпіричних досліджень зумів визначити основні фактори впливу на рівень тіньової економіки (див. табл.).

Результати вказують на те, що збільшення податкового та соціального забезпечення разом із якістю державного регулювання на сьогодні є найбільш важливий чинником у процесах тіньової економіки. Причому середні значення ем-

Рисунок 1. Динаміка співвідношення тіньової та офіційної заробітної плати в Україні

Джерело: [5].

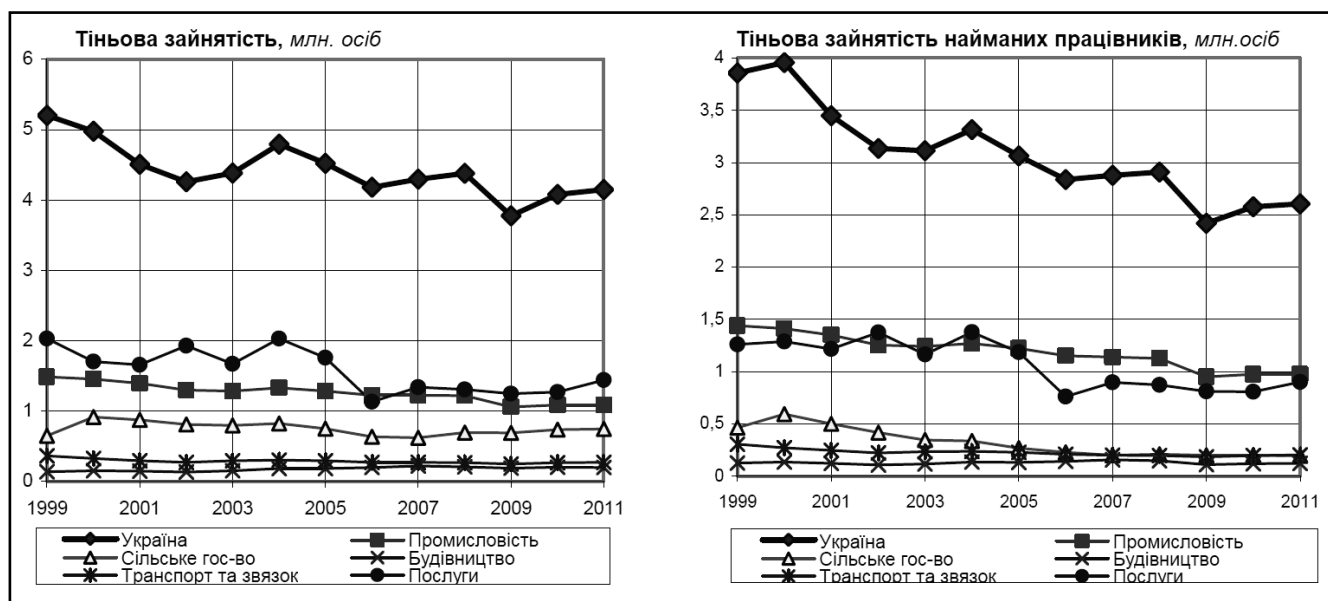

Рисунок 2. Тіньова зайнятість в Україні та за видами економічної діяльності, млн. осіб

Джерело: [5].

Головні причини зростання тіньової економіки

Фактори, що впливають на тіньову економіку	Вплив на тіньову економіку, %	
	*	**
(1) збільшення податкового та соціального тягаря	35–38	45–52
(2) якість державного регулювання	10–12	12–17
(3) трансфери	5–7	7–9
(4) ринок праці, конкретні правила	7–9	7–9
(5) послуги державного сектору	5–7	7–9
(6) податкова мораль	22–25	–
Вплив усіх факторів	84–98	78–96

* Середні значення 12 досліджень.

** Середні значення емпіричних результатів 22 досліджень.

Джерело: [4].

піричних результатів 22 досліджень мають більш високий відсоток впливу на ці два фактори, що сумарно досягають майже 70%. Також основні шість факторів репрезентують у випадку 12 досліджень до 98% впливу і 96% у другому відповідно у другому, що вказує на добре побудовану регресивну модель і важливість кожного з зазначених факторів.

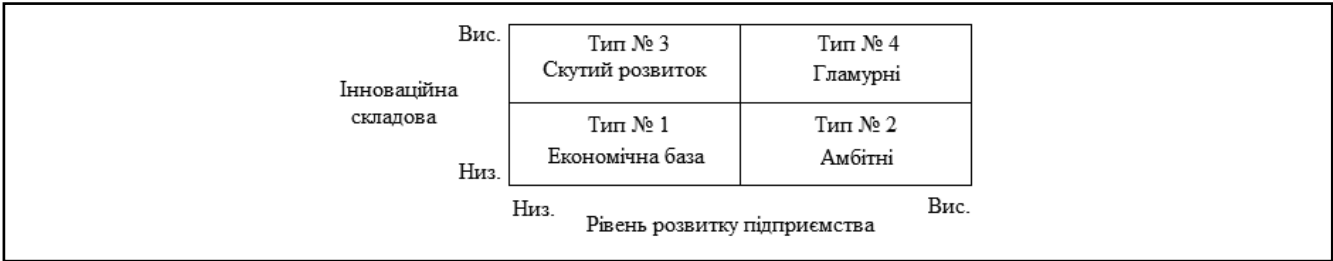
Разом із цим особливе місце в тіньовій зайнятості посідає інноваційний аспект розвитку підприємств. Незважаючи на логічність гіпотези про позитивний зв'язок між інноваційним рівнем підприємств та рівнем зайнятості, емпіричні дослідження стверджують про відсутність даної залежності між цими факторами. Відтак, основоположником відомої концепції є Б. Кірчоф, який класифікував малі та середні підприємства з погляду інноваційної складової та рівня розвитку. Результати аналізу мають підтвердження, що рівень інновацій не має прямого впливу на тіньову зайнятість. Те саме зі зворотнім зв'язком.

Вище оглянуті фактори можуть бути пов'язані з іншими причинами, як, наприклад, індивідуальними мотивами роботодавця, володіння фінансовими ресурсами та готовністю ринку до інновацій. Окрім цього сектор малих та середніх підприємств не є гомогенним і концентрує велику кількість окремих установ із власною динамікою розвитку. Саме тому

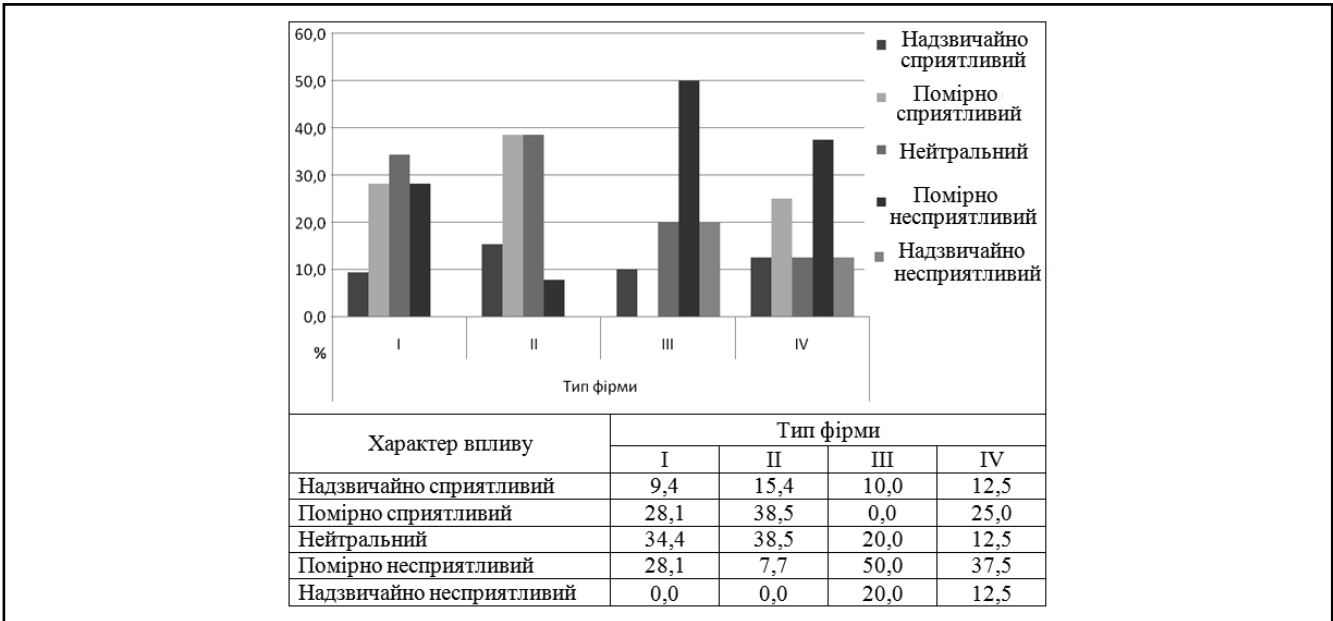
Б. Кірчоф запропонував матрицю, що включає в себе чотири типи підприємств у двох вимірах (рис. 3). Автор ототожнює рівень розвитку підприємства із рівнем зайнятості, в тому сенсі, що даний фактор є одним з основоположних у процесі розширення масштабів підприємницької діяльності.

Як бачимо, дана матриця містить підприємства «скутий розвиток», «економічна база», «гламурні» та «амбітні», але, незважаючи на це, результати вказують про відсутність чіткої позитивної кореляції у всіх групах.

Дана гіпотеза була перевірена фахівцями Е. Ставацем і П. Глодеком на прикладі польського ринку і цілком підтверджена. У власному дослідженні вони розглядали можливість створення нових робочих місць у Польщі за рахунок інноваційних малих та середніх підприємств у період глибокої трансформації польської економіки. Базою даних слугували 81 польські малі та середні підприємства, розташовані в регіоні Лодзь [8]. У роботі було проаналізовано деякі сектори та ринкові умови функціонування інноваційних малих та середніх підприємств. Виявлено, що серед проаналізованих підприємств лише 14% були інноваційними та швидкозростаючими підприємствами, а переважну більшість становили низькоінноваційні й повільно зростаючі підприємства.

Рисунок 3. Класифікація малих та середніх підприємств з погляду інноваційної складової та рівня розвитку підприємства
Джерело: [7].

Рисунок 4. Характер впливу тіньової економічної діяльності на зростання підприємства в контексті зайнятості
Джерело: побудовано автором за даними [8].

Дослідження визначило такі важливі фактори, що впливають на можливість створення нових робочих місць: умови функціонування ринку і секторів економіки, проблеми управління підприємством (відсутність належного досвіду, проблеми зі створенням первісного капіталу) та низький рівень громадської підтримки.

У результаті дослідження було виявлено тенденції впливу тіньової економіки на рівень зростання підприємств, які відрізнялися залежно від типів, які запропоновані у класифікації Б. Кірчоф. Результати наведені у рис. 4. Як бачимо, результати аналізу даних є відмінними залежно від групи. Відтак, особливу увагу варто приділити фірмам з групи II, які збільшують рівень зайнятості і мають низький інноваційний рівень, мають позитивну оцінку впливу тіньової економіки (54% від усієї кількості фірм). На противагу їм група III із високим рівнем інноваційного розвитку і низьким зростанням зайнятості оцінює вплив тіньової економіки на створення зайнятості негативно (70% від усієї кількості фірм).

Висновки

У цілому було визначено, що тіньова економіка має більш позитивний вплив на рівень розвитку підприємства та зайнятості, ніж на його інноваційну складову. Проте це явище,

без сумніву, негативно впливає на інновації та на можливість створення нових робочих місць, що, своєю чергою, є одним із найбажаніших аспектів діяльності підприємства.

Розглянувши динаміку та стан тіньової зайнятості, а також проаналізувавши основні фактори впливу на неї, можна перейти до надання рекомендації щодо вирішення даної проблеми. В Україні прийняття узгоджених регуляторних заходів з боку держави особливо відчутно вже з 2010 року. Наприклад, уже в 2011 році відбулося збільшення надходжень до місцевих бюджетів на 3,2 млрд. грн. більше в порівнянні з минулим, у тому числі зафіксоване значне зростання надходжень податку на доходи фізичних осіб. Цей процес тісно пов'язаний із заходами податкової служби про посилення адміністрування збору податків та перекриття шляхів ухилення від сплати податків.

Основними причинами ухилення від реєстрування економічної діяльності в Україні, на нашу думку, є:

- високий розмір нарахунків на заробітну плату (насамперед внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування) створює стимули для заниження офіційно сплаченої заробітної плати, що нівелює будь-який позитивний вплив від низької ставки податку на доходи фізичних осіб;

– серйозні адміністративні бар'єри часто створюють додатковий тягар на платників податків і призводять до схем ухилення (включаючи корупцію);

– платники податків часто мають враження, що сплачені податки погано та неефективно витрачаються державою, що тим самим створює дозвільну культуру ухилення від сплати податків.

Для обмеження вище оглянутих причин запропоновані такі адміністративні заходи:

- посилення відповідальності за несплату податків;
- обов'язкова декларація доходів при придбанні власності на значну суму;
- відповідальність за цільовий характер використання коштів;
- надання рівних можливостей до використання ресурсів і доступу до заохочувальних інструментів державної економічної політики;
- об'єднати зусилля держави і бізнесу для детінізації економіки.

Адміністративні заходи мають бути поєднані з мотиваційною складовою детінізації ринку праці, а саме: зменшення відрахувань до соціальних фондів, зменшення кількості податкових пільг та спрощення податкового законодавства.

Запропоновані заходи передбачають подальше зниження податкового навантаження, спрощення податкового законодавства та регулювання економічної діяльності одночасно з поліпшенням якості державних послуг. Більш рівномірний розподіл податкового тягаря та можливість ефективного планування бізнес-циклу мають створити сприятливі умови для ведення прибуткової підприємницької діяльності.

Список використаних джерел

1. Мазур І. Детінізація економіки України: теорія та практика [Текст]: [монографія] / Мазур І. – К.: ВПЦ «Київський університет». – 2006. – 239 с.
2. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.me.gov.ua
3. Офіційний сайт Міжнародної організації праці – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilo.org>
4. Friedrich Schneider, The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know? // Institute for the Study of Labor DP No. 6423 2012 Available from: < <http://ftp.iza.org/dp6423.pdf> >
5. Харазішвілі Ю.М. Тіньова зайнятість та тіньова оплата праці в Україні: оцінки та прогнози // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2011. – №4, т. 1. – С. 171–182.
6. Биляк Т.А., Карагодин М.М., Рыжикова З.А., Уманец Л.В. Экономическая активность населения России (по результатам выборочных обследований). 2010: Стат. сб. / Росстат. – М., 2010. – 171 с.
7. Kirchoff B.A. Entrepreneurship and Dynamic Capitalism. The Economics of Business Firm Formation and Growth // Prager Wespport London, 1994. 240 p.
8. Edward Stawasz, Pawe? G?odek SMEs innovation and job creation potential in the shadow economy context // University of Twente The 18th Annual High Technology Small Firms Conference 2010 Conference Paper p. 1–11. Available from: < <http://proceedings.utwente.nl/46/1/Glodek.pdf> >
9. Jurgen Ehrke, Oleksandra Betliy, Robert Kirchner, Ricardo Giucci Proposals to De-shadow Ukraine's Economy // German Advisory Group – 2011 – Policy Paper Series [PP/O4/11] – p. 1–21 Available from: <<http://beratergruppe-ukraine.de/download/Beraterpapierere/2011/PP042011en.pdf>>

УДК 330.322

Н.В. ГЕСЕЛЕВА,
к.т.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Київський національний університет технологій та дизайну,
М.В. РЕДЬКО,
магістр кафедри економічної кібернетики, Київський національний університет технологій та дизайну

Визначення напрямів інвестиційної політики держави шляхом оцінювання інвестиційної привабливості видів економічної діяльності

У статті досліджено інвестиційну привабливість видів економічної діяльності України та запропоновано шляхи вдосконалення механізму інвестиційної діяльності держави.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, види економічної діяльності, інвестиційна політика.

В статье исследована инвестиционная привлекательность видов экономической деятельности Украины

и предложены пути усовершенствования механизма инвестиционной деятельности государства.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, виды экономической деятельности, инвестиционная политика.

In the article the evaluation of investment attractiveness of Ukraine economic activities and the ways of improvement of the mechanism of investment activity in Ukraine.